

האיש בעול שבלעים השמות

שבעים השמות שייכים
אמנם לירושלים, והמרצה
הצעיר והפופולרי הלל
מאלי מסתפק בשם פרטי
ושם משפחה, אבל הוא
יודע לדובב את העיר
בשבעים דרכים
לפחות. לנגן את
הארכיאולוגיה
שלה, למשל,
או לחפור
את ניגוניה

ריקי רט |
צילום: מרים צחי

כמו באותה בדיחה אורבנית מ'הערת שוליים', אבל לגמרי באמת, הלל מאלי העביר את ליל שבועות האחרון בשיעורים שנשא בבית הכנסת הגדול, בבית הכנסת רמב"ן ובהיכל שלמה, יעדים שנכבשים בלילה זה על ידי הוותיקים והמבוקשים שבמרכזים. לסדרת שיעוריו על ספר בראשית במרכז בגין נהרו מדי שבוע מעל מאתיים איש, והוא נחשב למרצה מבוקש במדרשת עין-פרת, במכללת הרצוג, במכון מגלי"ם לידיעת ירושלים ועוד. הדוקטורנט לתלמוד והתלמיד לרבנות, רק בן שלושים, מצליח למשוך קהל מגוון ולהרביץ בו מחשבת ישראל, תנ"ך וידיעת הארץ עם צימוקי שירה ושוקולד צ'יפס מספרות העולם. אבל אם כבר לעמוד על במה, הוא בכלל מעדיף לעשות את זה עם חליל ביד. 'ניגון ירושלמי', זה נקרא.

הלל מאלי, סאונד שבא
ממקומות ותיקרקעיים

האיש בעל השמות

ירושלים היא תמצית חייו של מאלי. שם הוא גר, שם הוא מלמד, שם הוא מלווה מכינות קדם-צבאיות במסגרת פרויקט 'עומק השטח' שהקים, ושם הוא מנהל פיתוח תכנים בעיר דוד, שאביו היה ממחדשי הנוכחות היהודית בה. בשאר הזמן הוא אוסף פיסות זיכרונות של עיר הנצח. "הארכיאולוגים וההיסטוריונים של ירושלים עמלים לחבר את פיסות שבריה בעזרת עצמות אדם, מגילות עתיקות ומסורות חז"ל, וכך לספר את סיפורו", הוא אומר. "זה לא פשוט, כי לכל אחד ירושלים שלו, ומעיר השלום נשארה בעיקר המלחמה. כדי לספר את הסיפור שלה צריך ארכיאולוג שידוע לאתר שברי זיכרונות וחלומות של אנשים ממרוקו ומווילנה וממדיד, אנשים שחלמו על ירושלים ועשו מסע בדרך אליה".

מאלי ומי לי עוד, כנען

הוא נולד בגולן לאבא יהודה, רב ומחנך, ולאמא יעל, חוקרת יהדות ואמנות. חמישי בין שבעה אחים, משפחה מוזיקלית ש"כולם בה שרו יפה מאוד והשתתקו כשאני התחלתי לשיר כי זייפתי". הוא זוכר ילדות נעימה בחיק הטבע והאוויר הצפוני, כשעל השקט הפסטורלי מעיב איום הנסיגה מהגולן. העתיד המשפחתי בצפון הארץ נקטע כשדויד'לה בארי אמר לחברו יהודה מאלי שלא ייתכן שהוא, כקצין ביחידת דוברבן, צריך להסתערב כדי להיכנס לעיר דוד. שניהם יחד החליטו להקים את עמותת אלע"ד (אל עיר דוד) במטרה להחזיר את החיים היהודיים ללבה הקדום של יהודה. ארבע פעמים במהלך ילדותו של הלל החליטה משפחתו לעזוב את הגולן ולעבור

לירושלים. אלא שלצד החלום על יישוב עיר דוד, היה מאלי האב גם ממובילי המאבק לשמירה על הגולן – ובכל פעם מחדש התעורר שם איום הנסיגה. כשהיה הלל בן 14 עברה המשפחה סופית לירושלים, והייתה בין המשפחות היהודיות הראשונות שנכנסו להתגורר בעיר דוד – ליתר דיוק, ראשונות מאז גירוש התושבים היהודים ב-1938.

הלל נשאר ללמוד בישיבה התיכונת בחיספין, ומדי פעם הגיע הביתה לירושלים. בשנותיו בישיבה שימש מדריך בבני עקיבא בטבריה, שם אומץ על ידי משפחה בשיכון ד' ("שכונה קשה ומקסימה") וטיפח בקרב הנוער המקומי את אהבת הארץ, בעיקר בטוילים שיום. "עלה לי הרעיון לחבר בין הפרויקטים שהכרתי כתלמיד של"ח לבין ההדרכה הרגילה. אז אספתי קבוצה מגוונת של חניכים, חלקם דתיים וחלקם לא, חלקם מבני עקיבא וחלקם לא, והקמנו לעצמנו תוכנית של הכרת הסביבה. פוריה, טבריה, מורדות הגולן".

בכלל, הוא העדיף את השטח על פני ספסל הלימודים. שבועיים בכיתה ח', למשל, הוקדשו לטובת החפירות באום אל-קנאטיר. "החוויה של לשבת באדמת הבולת בגולן ולחפור ופתאום לראות בית כנסת, עמודים וכתובת עתיקה, היא שיעור מרתק יותר מכל שיעור אחר שאפשר ללמוד בבית הספר".

מעל המגדל סביב אשקיפה

במקביל היו החיים הירושלמיים בעיר דוד. מאלי זוכר משם דריוקום, עם קניות במכולת הערבית ועזרה הרדית. כבר בנעורו עבר את קורס ההדרכה הראשון בעיר דוד והשתתף בחפירות הארכיאולוגיות במקום. כיום הוא אחראי על התכנים בהדרכות שם. בשנה הראשונה של פעילות אלע"ד ביקרו במקום 3,500 איש, ואילו השנה כבר הגיעו חצי מיליון.

הוא למד בישיבות משני קצות הקשת הישיבתית הציונית: 'הר המור' בירושלים ובת"ה ישיבת 'איילת השחר' באילת, ומנגד 'בית ועד לתורה' בעתניאל. בן 23 נישא לשלומית, מורה ומדריכה פדגוגית. השניים חשבו להמשיך להתגורר בדירת הסטודנטים של הלל בנחלאות, קומה מעל פאב 'סלואו משה', אלא שלדויד'לה בארי היו תוכניות אחרות בשבילם. הוא הסביר להם שכמו כל זוג צעיר הם צריכים ירח דבש במקום קסום ושקט, והציע להם לעבור ולגור בבית החושן

שוברים את הסטיגמות. ד"ר מיכה גודמן (משמאל) עם תלמידים בעין פרט

הלל מאלי: "בצד הפרקטי היה קשה מאוד לגור בבית החושן שבהר הזיתים. היינו הבית היהודי היחיד באזור. אבל לרקום מחדש את החוטים שבין העיר העתיקה, הר הזיתים ועיר דוד לבין החברה הישראלית, זו בעיניי משימת חיים. ואת זה צריך לא רק להגיד אלא גם לבצע בשטח"

'עומק השטח', קורס זהות ללימודי ירושלים למכינות קדם-צבאיות דתיות וחילוניות.

"הרעיון נולד מתוך המחשבה שכשארם מגיע לירושלים, הוא פוגש את הזהות שלו. יש חלקים בחברה הישראלית שאני מעריץ מבחינה אישיותית, מבחינה לימודית, אבל אין להם תודעת הזמן והמקום בקשר לירושלים. בפרויקט הזה אנשים פוגשים את השטח והולכים לעומק, לאורך ולרוחב של ירושלים. רוב המכינות שנטלו חלק בפרויקט הגדירו אותו כשבוע השיא של התוכנית".

כשברני מיידוף הפיל את התורמים שסייעו ל'עומק השטח', נאלץ מאלי להמציא את המיזם מחדש, והפעם באמצעים דלים יותר. כיום המשתתפים עובדים בחלק מן הזמן בחפירות של רשות העתיקות, ולומדים את ירושלים מעומק השטח ממש. השכר על עבודתם זו מממן את השיעורים והסדנאות בשעות אחר הצהריים. גם מצד המרצים נרשמה רוח התנדבותית, ושורה של אנשי רוח מעבירים ללא תמורה שיח ירושלמי.

"חיפשנו פתרונות יצירתיים כדי להמשיך את הפרויקט, ובסופו של דבר הוא רק נהיה מדהים יותר", אומר מאלי. "ללא ספק, הוא שינה את חיי. הגעתי מעולם הישיבות, באתי כביכול לחנך את בני המכינות, והנה מצאתי את עצמי מתחנך במלוא מובן המילה. כשאני פוגש את התלמידים במכינות ואת הצוות, אני יודע שיש תקווה ליצירה גדולה בחברה הישראלית. כיום אני מרגיש שהבית שלי הוא בעין פרט ובשאר המכינות. שם אני רוצה לגדול".

עיני תגמע מרחקים

לא סתם הוא נוקב דווקא בשמה של עין פרט, המדרשה שהקים ד"ר מיכה גודמן ביישוב אלון. "לימדתי ביד בן-צבי, כבודט בתליאביב, בבתי כנסת בכל ירושלים,

בהר הזיתים. המקום התברר כקסום, אבל ממש לא שקט.

"זו הייתה תקופה מטורפת. הקמנו את ההתיישבות בהר הזיתים. היו שם גם לא מעט אלמנטים של מיסטיקה, ואת זה אומר לך דוקטורנט רציונלי בהחלט. זה מקום טעון היסטורית, מקום קסום רוחנית, אבל בצד הפרקטי זה היה קשה מאוד. היינו הבית היהודי היחיד באזור. הכניסה והיציאה היו רק בג'פים ממוגנים ובליווי צבאי". הדריוקום עם הערבים שוכר מנעוריו בעיר דוד, הפך בהר הזיתים לעוונות ולפחד. "בואי נגיד שלא קנינו אצלם במכולת. וההורים של אשתי מרעננה לא ממש הסתדרו עד הסוף עם הרעיון הזה". ובכל זאת, הירח התארך לכדי חמש שנים.

מה החזיק אתכם במקום?

"יש בבית החושן קסם אמיתי. משונה לומר, אבל גם המון רומנטיקה. אתה נמצא מעבר לקו המדבר של ירושלים, צופה על העיר הנמצאת מתחתך. בלילות הייתי עולה עם בני הבכור, בן פחות משנה, לנדרה שהתקנו על הגג. הייתי שר לו 'מה למעלה מה למטה? רק אני, אני ואתה' – ובאמת איפשרו אתה תלוי בין שמיים לארץ. בין מדבר יהודה לירושלים, רק אני, אני ואתה. מלבד זאת, לרקום מחדש את החוטים שבין העיר העתיקה, הר הזיתים ועיר דוד לבין החברה הישראלית של היום, זו בעיניי משימת חיים. ואת זה צריך לא רק להגיד אלא גם לבצע בשטח".

בשנות מגוריהם שם נולדו לבני הזוג שני ילדים, נוה-שלום ורדיה-מרים. לקראת לידת בתם השלישית, קדם, עזבה המשפחה את הר הזיתים ועברה לנחלאות, במרכז העיר. מאלי החל לעבוד עם הרב בני לאו: ריכז את בית המדרש לנשים ב'בית מורשה', לימד שיעורים בקהילת רמב"ן ועוד. במיוחד הוא גאה במיזם

כדי לפגוש את הזהות צריך תודעה של זמן ומקום. עיר דוד

האיש בעל שבעים השעות

בסמינרים למורים ובהמון מקומות נוספים – אבל אין לי הצאות יותר משמעותיות מאשר באלון, שם אני מלמד במסגרת תוכנית 'אלול'. להוצאות הללו אני הכי מתכוון ולומר ונלחץ".
מה מלחיץ שם?

"ברגע שתלמידים שוברים את הסטיגמות של נשים גברים דתיים-חילונים פריפריה-מרכז, ונפגשים באופן חסר עכבות עם המסורת, נוצר מרחב חדש: מרחב שאני, כהיסטוריון וכאוטוטו רב, מרגיש שהוא כל כך עמוק שאני חייב לתת את כולי. כשאני מעביר הרצאה אקדמית, אני מוגן מאחורי האינטלקטואליות והלימוד; כשאני מעביר הרצאה בישיבה, אני מוגן עם הפרשנות המסורתית; ואילו בעידן-פרת אני עומד מול התלמידים, פתוח מול אור השמש שלהם, בלי שום דבר שיגן עליי. זה אני שם לבדי".
ד"ר גודמן, כמו גם הרב בני לאו, סופגים לא פעם ביקורת הן מצד האקדמיה הן מצד המגזר הדתי, דווקא בשל היותם פורצי דרך. "הרב בני ומיכה הם גשרים בתוך החברה המגוונת. גשרים בין החברה הדתית לחילונית, בין השמאל לימין. כדי להיות גשר אדם צריך לתווך, וייתכן מאוד שהוא משלם מחירים. אבל שניהם בנו גשר נדיד בחוסנו וביופיו, בין ההיסטוריה, התרבות וההלכה לבין ימינו. בזכות מיכה אנשים מתקשרים עם המחשבה היהודית, ובזכות הרב בני אנשים מתקשרים עם ההלכה. מי מעז כמו הרב בני לקחת את ההלכה ולהתמודד עם דברים שמטרידים את החברה, כמו היחס להומוסקסואלים, שוויון לנשים בקהילה הדתית, שילוב נכים? הוא לא מחפש פתרונות קטנים, אלא מנסה למצוא גשר בין ההלכה למציאות. זהו גשר שאני הולך עליו בביטחון ובשמחה".

חליל רועים ירון

בתור ילד זייפן במשפחה מנגנת, הלל מאלי נשלח ללמוד קראטה. אם לא ידע לנגן, לפחות ידע להתגונן. ובכל זאת הלב נמשך אל המוזיקה, ובשלב מסוים הוא ניגש אל אמו וביקש ללמוד נגינה. תחילה ניגן בחליל צד, ובהמשך גם בגיטרה.
כבר בנעורו השתלב בהרכבים שונים, וכשהדריך סוירים החל לשלב בהם מוזיקה וניגון למשתתפים בחליל. לפעמים צירף גיטרסו. אבל החלום היה להקים משהו אחר, שונה – "אנסמבל שינגן את המוזיקה של עולי הרגל לירושלים".

המנטור שלו לעניין היה המוזיקאי פרץ אליהו, זוכה פרס ראש הממשלה להלחנה, חוקר מסורות מוזיקליות המנגן בהשראתו. "מה שמיוחד בפרץ", מסביר מאלי, "אלה

הקהל יוצא מהגלות. אנסמבל 'ניגון ירושלמי'

את שירו של אדמאל קוסמן 'מבוקש', שהפך לשיר הנושא בדיסק של 'ניגון ירושלמי', קיבל מאלי מאשתו יממה לאחר שהתארסו. "זה שיר אהבה שמחפש מקום שקט להניח בו את הנפש, אבל בעיניי הוא מנסח את הבקשה הלאומית ההיסטורית להגיע לירושלים ולמצוא בה מנוח"

מוכרים כשמיטוב לוי, יונתן רזאל ואחרים".
מה מיוחד את ההרכב שלכם מאחרים?
"ההרכב הזה נולד בחפירה ארכיאולוגית. במלוא מובן המילה. הנגנים שבו מכירים לעומק את המסורות המוזיקליות הכי קדומות שיש למוזיקה היהודית. יוני שרון, יגל הרוש ומשה שלו, תלמידים של פרץ אליהו, מנגנים על סנטור וקמנצ'ה ומביאים איתם צלילים מעולמות עתיקים מאוד. אני מביא טקסטים משכבות זמן רחוקות. לא משהו מפירוש רש"י לתהילים. אני חושב

קודם כול הכלים שהוא משתמש בהם לנגינה: כלים עתיקים המתועדים בממצאים ארכיאולוגיים. הוא יוצר בעזרתם מוזיקה מדהימה. אני בא מהמוזיקה הקלאסית, מבאך ומוויאלדי, אבל בסופו של דבר כלב כולנו ישנם הכמיהה והגעגוע לירושלים".

הוא אסף עוד ארבעה חברים מוזיקאים, ויחד הקימו ב-2008 את 'ניגון ירושלמי'. זהו אנסמבל שנמצא במסע אל המוזיקה של ירושלים; מוזיקה עתיקה שנולדה בספר התפילות של דוד בן ישי, וגם מוזיקה חדשה לגמרי, של העולים והנודדים בדרכי ארץ ישראל המחפשים את ירושלים. כמעט בלי פרסום ויחסי ציבור זכה ההרכב לפופולריות, ולפני כחצי שנה הופיע דיסק ראשון, 'מבוקש'. שיר הנושא הולחן למילותיו של המשורר אדמאל קוסמן. "מבוקש מקום שקט עליו תונח הנפש, לכמה רגעים בלבד. מבוקש מקום שישמש מדרך לכף הרגל, לכמה רגעים בלבד". מאלי קיבל את השיר מאשתו, אז ארוסתו, יממה לאחר שהתארסו, צמוד לכריך שהכינה לו. "זה שיר אהבה שמחפש מקום שקט להניח בו את הנפש, ובעיניי הוא מנסח את הבקשה הלאומית ההיסטורית להגיע לירושלים ולמצוא בה מנוח".

בימים אלה פותח האנסמבל במסע הופעות ברחבי הארץ, ושמו 'מחכים לבוקר'. "ההופעה מתחילה בעצם כלילה, והקהל יוצא מהגלות ועולה איתנו לארץ עם שירה מאוד מוארת. בהופעות יתארחו אמנים

צליל: ירון לאון/קסטור

לא פתרונות קטנים אלא גשר איתן. הרב בני לאו

צליל: מרים אחי

שלתיבת התהודה של ההרכב יש סאונד שבא ממקומות תתי-קרקעיים. "חוף מזה, בדרך כלל אנשים מפרידים בין מוזיקה למילים ובין סיפור למנגינה, ואילו במופע שלנו הסיפור הירושלמי מתנגן בתוך הצלילים, וקשה להבחין מתי מוזיקה ומתי טקסט. המוזיקה שלנו מאוד ירושלמית. הכרנו בירושלים, ניגנו בירושלים, ומשהו בפיוץ של ההרכב, המגע בין מזרח למערב, בין דתיים לחילונים ובעיקר בין ישן לחדש, מספר את הסיפור של ירושלים".

אתה לא חושש שהעיסוק שלך במוזיקה יבלבל את קהל שומעך בהרצאות? יום אחד על הבמה עם החליל, ולמחרת בבית הכנסת הגדול? אין כאן דילמה?

"לא רק את השומעים, גם אותי. אני זוכר שעמדתי פעם בבית הנשיא ונתתי הרצאה על אחאב וקרב קרקר, ובשורה מולי פרופ' ישראל אומן וחוקרי מקרא ותלמוד רבים, ופתאום מחשבה בראשי: במקום לצטט עוד ועוד טקסטים אשוריים ובבליים, הרי אפשר להסביר את כל המספר של אחאב בירושלים בעזרת מנגינה אחת. ובאמת אין גבול של ממש בין מנגינות ומילים. קודה לי לא מעט, גם בפורומים אקדמיים וגם בפורומים של הקהל הרחב, שכשאני מגיע ללב העניין ההיסטורי או הארכיאולוגי, הדרך היחידה שלי להביע את הרעיון עצמו תהיה בעזרת אלתרמן, זלדה, לאה גולדברג.

"בכיוון השני, הרבה פעמים בהופעות אנחנו מנגנים משהו של ר' יהודה הלוי או אבן גבירול, והדרך היחידה שלי לגרום לאנשים לחוש את השיר היא לנסות להסביר למה ר' יהודה הלוי עלה ארצה, ומתי, והאם כאמת הגיע לכאן. המחקר והשירה מתערבבים זה בזה. לפעמים טוב ונכון לעשות הפרדות: אני לא מביא חליל להרצאות ולא מרצה בהופעות. אבל בסופו של דבר אני מרגיש שהמפגש הזה טוב ומפורה".

לתגובות: dyokan@makorrishon.co.il